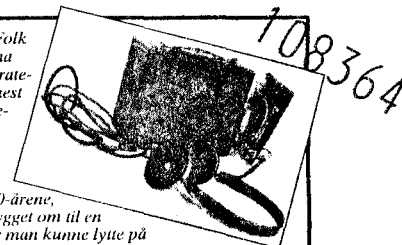
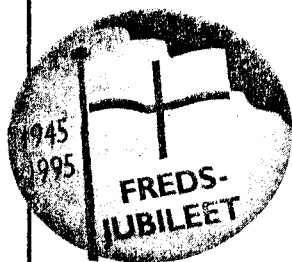

Lyttet på radio og savnet ikke røyk og kaffe

RADIO: Folk gjemte unna radioapparaterne på de mest utrolige steder. Bildet viser et kamera av vanlig modell i 40-årene, som ble bygget om til en radio hvor man kunne lytte på nyheter fra London. (NTB-arkivfoto)

MATAUK: Folk ble tvunget til å drive matauk for å holde sulten unna under krigsårene. Det ble dyrket poteter og andre grønnsaker i hagen, mens andre hadde en «villageris» gaende i hagen. (NTB-arkivfoto)

I KØ: Mye av tiden for krigens kvinner gikk med til å stå i kø for å skaffe matvarer og andre dagligdagse produkter. Bildet er tatt på Sandaker i Oslo. (NTB-arkivfoto)

Oslo (NTB-Per Kollstad): Mer enn halvparten av krigstidens nordmenn lyttet på de illegale radiosendingene fra London, mens et overveldende flertall verken savnet kaffe eller syntes det var ille at tobakksvarer var rasjonert.

Dette går fram av den storstilte spørreundersøkelsen «Norge under okkupasjonen», hvor mer enn 12.000 personer over 65 år fra hele landet, har svart på 90 ulike spørsmål om hvordan de opplevde annen verdenskrig.

Undersøkelsen er en del av et større prosjekt hvor målet er å kartlegge tyskernes fysiske og sosiale aktiviteter i Norge under krigen. Videre er tidligere medlemmer av Nasjonal Samling i ferd med å kartlegge ulike NS-aktiviteter. 7.000 frontkjemper fra Østfronten, 8.648 tyskerbarn og 45.000 krigsfanger skal kartlegges. En annen del av prosjektet er registreringen av 101 steder hvor Arbeidstjenesten hadde leire. Nesten 50.000 nordmenn ble innkalt til den upopulære arbeidstjenesten. Siste del av prosjektet er kartlegging av hverdagen for 40.000 personer i hjemmetyrkene og 10.000 ubevæpnede for Norges Hjemmefrontunion.

— Enestående

Tidligere direktør Bjørn Balstad i Norsk Gallup er ansvarlig for undersøkelsen. Historikere Curt Hjeltnes og Tore Pryser deltar som rådgivere i arbeidet sammen med fylkesmann Hakon Randal i Hordaland og forfatteren Randi Bratteli. Prosjektleder er Jan Uidi som i flere tiår var tilknyttet Folkeuniversitetet. Ifølge okkupasjonshistoriker Guri Hjeltnes er undersøkelsen enestående.

— Jeg kjenner ikke til at det er gjort tilsvarende undersøkelser i andre land, muligens med unntak av Storbritannia, sier Hjeltnes.

NTB har fått tilgang til deler av undersøkelsen som kaster nytt lys over okkupasjonshistorien, men også bekrefter mye av hva som har vært kjent tidligere. Det enorme tallmaterialet vil bli tilgjengelig for historikere og alle som er interessert i krigshistorie.

Svidde ertre

Hjeltnes forklarer folks manglende savn av kaffe og røyk, med at oppfinnsomme nordmenn klarte å skaffe seg surrogatprodukter.

Folk svidde blant annet ertre og eikenøtter i steikepanna, og kokte kaffe av det. Svært mange begynte faktisk å røyke under krigen. Det ble en slags kultur å røyke, og mennene var i flertall. De fikk blant annet dobbelt så stor kvote av den rasjonerte tobakken som kvinnene, sier Hjeltnes.

Hun er forfatter av bind fem, «Hverdagsliv» i historikeverket «Norge i Krig» som kom ut på midten av 80-tallet. Hjeltnes sier mye av resultatet av den ferske undersøkelsen bekrefter det hun skriver i «Hverdagsliv». Hun er

likevel overrasket over at mer enn halvparten av krigens nordmenn lyttet på radiosendingene fra London, og at ikke flere enn 64 prosent syntes mørkeleggingen var plagsom.

Oppfinnsomhet

— Tyskerne samlet inn mellom 500.000 og 600.000 radioapparater sommeren og høsten 1941. Til tross for dette lyttet altså mange ulovlig på radio. Det vitner om dristighet og ikke minst oppfinnsomhet. Folk gjemte jo unna radioapparatene på de mest utrolige steder, sier Hjeltnes.

Hun har gjennom arbeidet med okkupasjonshistorien fått inntrykk av at tvangsblendingen var en større plage enn det som kommer fram av undersøkelsen.

Det var jo mye arbeid med å blende bort enhver lysstråle både i byene og på bygda, sier Hjeltnes.

Krigshistorikeren synes også det er morsomt at undersøkelsen bekrefter norske kvinners unike innsats under krigen. 64 prosent av de spurte syntes kvinnene brukte mye tid på å stå i kø, mens hele 92 prosent minnes at mor i huset brukte mye tid på å sy om tøy.

Sytråd og synaler ble svært ettertraktet under krigen. Favise-ne var det utallige eksempler på annonser av typen «bytter et kilo flekk mot en snelle sytråd», forteller Hjeltnes.

Solidaritet

Undersøkelsen bekrefter også inntrykket av at okkupasjonen brakte folk nærmere hverandre. Atte av ti synes at samholdet mellom kommunens innbyggere ble bedre.

— Kampen mot en felles fiende bandt folk tettere sammen. De aller fleste hadde ikke problemer med å ta et standpunkt mot tyskerne, forklarer Hjeltnes.

På den andre siden viser undersøkelsen at tyskerarbeid var svært utbredt. Nesten sju av ti blant de spurte kjente noen som arbeidet på tyske anlegg.

— Krigen utrydte massearbeidsløsheten fra mellomkrigsåra. Nesten 200.000 nordmenn jobbet for tyskerne. Mange av dem hadde ikke noe valg, da okkupantene drev en utstrakt tvangsutskrivning til tyskerarbeid, sier Hjeltnes.

Skolebarn

Undersøkelsen viser også at et klart flertall av barna fikk en normal skolegang. Hver femte elev fikk likevel ødelagt deler av undervisningen.

— Her er det stor forskjeller mellom skolebarna. Tyskerne rekvirerte flere skolestuer, men det ble da folk av de aller fleste av dem som fikk deler av skolegangen ødelagt, sier Hjeltnes.